

Milánói Ediktum 1700. – A keresztény egyházak öröksége és feladata a XXI. században
Budapest, 2013. november 21.

A konferenciát az Emberi Erőforrások Minisztériuma Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága a Magyar Katolikus Egyházal, a Magyarországi Református Egyházal, a Magyarországi Evangélikus Egyházal és a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsával közösen szervezte. A rendezvényen történészek, teológusok, egyházi vezetők fejtették ki véleményüket a Nagy Konstantin császár által kiadott vallási türelemi rendelet egyháztörténeti jelentőségéről és különleges aktualitásáról.

A konferencián először a köszöntéseké és a rövidebb előadásoké volt a főszerep. HÖLVÉNYI GYÖRGY köszöntőjében elmondta: különösen felértékelődik az egyház szerepe ma, amikor Európa tartós szellemi válságban van, és lelki kohézió nélkül maradt. Az egyházak és a kormányzat célja közös: hazánk felemelése lelki, szellemi és anyagi értelemben egyaránt. Mint kifejtette: az egyházak és az állam együttműködhet anélkül, hogy az állam és az egyház szétválasztásának elvét megsértenék. Állítása szerint a kormány vallja, hogy „teljes lelki megújulásra van szükség,” ennek nagy jelentőségű állomásaként értékelte a kötelezően választható hit- és erkölcsstan bevezetését.

ERDŐ PÉTER bíboros előadásában arról szólt, hogy a Milánói Ediktum nagy fordulatot hozott, mert véget vetett a keresztények elleni üldözések korának, megváltoztatta a Római Birodalom és a keresztény vallás viszonyát. Maga a rendelet még nem tette a kereszténységet államvallássá, ezért Nagy Konstantin kora az átmenet ellentmondásokkal terhes időszaka. Az ediktum körülményeiből pedig szükségképpen következett a niceai zsinat összehívása 325-ben. HUSZÁR PÁL református zsinati elnök a türelemi rendelet kiadásához vezető útról emlékezett meg. A császárkultusz komoly konfliktust okozott a Római Birodalom és az egyház között, de az ebből (is) fakadó keresztényüldözések egyben elválaszthatatlanok a birodalom egyre mélyülő válságától. Az üldözések során a keresztényeket pedig „sem a keserves tűzhalál, sem a keresztre feszítés vagy az életfogytig végzett rabszolgamunka sem tudta elrettenteni a Jézusba vetett hitüktől.” A kereszténység államvallássá tételéért pedig igen súlyos árat kellett fizetni, hiszen a kereszténység „kijött a föld alól, de beépült egy kétes, széthullás felé menő hatalomba.” GÁNC S PÉTER evangélikus elnök-püspök arról beszélt, hogy egyházuk idén meghirdette a *Reformáció és a tolerancia* elnevezésű tematikus évet, mert „mi nem egyszerűen békésen akarunk egymás mellett élni, hanem egymásért akarunk élni.” Azon kell munkálkodni, hogy „kapuk és hidak épüljenek egyház és állam között” – hangsúlyozta. Mindemellett idézte Jézusnak azt a híres kijelentését, hogy „az én országom nem e világból való” – tehát a két szférát nem szabad összekeverni egymással. BÁBEL BALÁZS kalocsa-kecskeméti érsek szintén az állam és az egyház viszonyáról szólt: minél jobb a kapcsolat állam és egyház között, annál inkább lehetőség nyílik a kereszténység terjesztésére is. Az államnak és az egyháznak pedig együtt kell működnie a közjó érdekében.

Az ezt követő előadások európai kitekintésben szóltak a Milánói Ediktum aktualitásáról. PÁSZTORI-KUPÁN ISTVÁN, a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet docense gondolatmenetében a konstantini fordulat mélyebb okaira világított rá. Mint mondta, a császár bizonyára összetartó erőt keresett a birodalom megszervezéséhez, és ezért talált rá a kereszténységre, amelyet megkerülhetetlen szellemi erővé tett. A milánói türelmi rendelet esetében pedig nem szabad meglepedezni annak restitúciós intézkedéseiről és következményeiről sem: a keresztények gyülekezeti helyeit például vissza kell szolgáltatni, mivel ezek testületileg, jog szerint őket illetik meg. A restitúciós intézkedéseket pedig a rendelet szerint „minden tiltakozás nélkül” a „legbuzgóbban” és a „leggyorsabban” kell végrehajtani. Az előadó szerint korunk számára ez üzenetértékű, mivel a Romániában jelenleg zajló restitúció esetében még mindig a tulajdon iránti igényről zajlanak jogi viták, és a restitúciós jogszabályok sok esetben a bitorlók jogait védik.

SCHANDA BALÁZS, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem tanára a vallás szabadságának, valamint az egyén szabadságának a feltételeiről beszélt olyan vonatkozásban, hogy mi érinti csak az egyén szabadságát, és mi az, ami már mások szabadságába is beleszól. Az olaszországi egyházi fenntartású kórházakban például az abortusz nem megengedett, de egyes vélemények szerint, akik nem látnak aggályt az abortusz elvégzésében, azokat mintegy kényszerítik ezáltal a szolgálat megtagadására. Megfogalmazása szerint „a Milánói Ediktum üzenete, hogy a szabadságot soha nem tekintetjük adottságnak, hanem az mindenkor feladatot jelent.”

A konferencia délután további előadásokkal folytatódott, az első blokkban *Egyház és állam, üldözés és szabadság egykor és ma* címmel. TÖRÖK JÓZSEF katolikus egyháztörténész előadásában a francia forradalom és a vallásszabadság kapcsolatát elemezte. Mint arra rámutatott, a vallásszabadság fogalma sokáig nem merült fel az európai történelemben. A 16. században két olyan eseményt lehet megemlíteni, amelyek a vallásszabadság előfutárainak tekinthetők: az 1555-ös augsburgi vallásbéke és az 1568-as tordai országgyűlés határozata iránymutató volt ilyen vonatkozásban. A vallásszabadság fogalmát először Virginia állam alkotmányába foglalták bele 1776-ban, majd a francia forradalom során 1789-ben kiadott *Emberi és polgári jogok nyilatkozata* is tartalmazta. Az Egyesült Államok alkotmányának híres 1. sz. kiegészítése 1791-ben úgyszintén rögzíti ezt az alapelvet, mint az ember természetes és elidegeníthetetlen jogát. A nagy francia forradalom azonban a felvázolt eszmei háttér ellenére bizonyos értelemben meglepő fordulatot hozott: a kereszténység – az előadó szavaival élve – a 300-as éveket követően a legdrámaibb időszakát élte át 1789 után. A katolicizmusnak ugyanis vallásüldözést kellett elszenvednie ekkor, és ilyenre igen régen volt példa az egyháztörténelem folyamán. (Tegyük hozzá: számos példát tudunk ugyanakkor az ellenkezőjére, hiszen éppen a katolicizmus lépett fel üldöző, az üldözésben közreműködő hatalomként a történelem folyamán.)

KAHLER FRIGYES jogtörténész előadása *Vallásüldözés a kommunista pártállamban, avagy koncepciós perek Magyarországon a katolikus egyház tagjai ellen* címet viselte. A második világháború lezárulása utáni magyar történelem egyházellenes intézkedéseit gyűjtötte csokorba, középpontjában a címben említett koncepciós perekkel. Ezeket a pereket a szovjet hatalmi struktúrából politikai döntéssel emelték át a magyar viszonyok-

ra. A korszak sajátos fogalmaként említette a pszeudo-jog fogalmát, ami azt jelenti, hogy a kihirdetett törvények és jogszabályok mellett létezett egy titkos, a párt által meghatározott második jogrendszer, amely lényegében „felülírta” az első, nyilvános jogot. Példát is említett erre nézve: az 1949-ben elfogadott alkotmány többek között garantálta az állampolgárok lelkiismereti és vallásszabadsághoz fűződő jogát is, ezen a téren azonban súlyos hiányok mutatkoztak a vizsgált időszakban. Az előadás az 1946-os P. Kiss Szaléz-ügytől kezdve röviden áttekintette a leghíresebb koncepciós pereket (Pócspetri-ügy, az Actio Catholica elleni per, Mindszenty-per, Grósz-per, az újhatvani lázadás), egyben az előadó kifejezte a főhajtását azok előtt, akik mindezt elszenveték.

KORÁNYI ANDRÁS evangélikus egyháztörténész előadásában a konstantini modell totális diktatúrákban való válságáról beszélt. Előadásában a milánói türelmi rendelet utáni helyzetet bemutató rámutatott a konstantini fordulat árnyoldalaira is: egyrészt a gyülekezetekben feszültséget okozott a pogány tömegek beáramlása, másrészt pedig az egyház a hivatalos politika részévé vált. A 20. századi totalitárius diktatúrákban az egyháznak komoly kihívásokkal kellett szembenéznie: az ideológiai kérdésekben fennálló éles ellentét számos konfliktushoz vezetett közöttük. Az előadó példaként az 1934-es *Barmeni Teológiai Nyilatkozatot* említette, mint ami a protestáns teológusok markáns jelzése volt olyan vonatkozásban, hogy az egyház teológiája, valamint a náciizmus ideológiája és hatalomgyakorlása között éles ellentét húzódik. Szóba került még az 1945-ben mártírhálált halt Dietrich Bonhoeffer evangélikus teológus példaértékű kiállása, valamint a norvég evangélikus egyháznak a nemzetiszocialista ideológiával folytatott küzdelme Norvégia német megszállásának ideje alatt (1940 és 45 között). Az előadó röviden a téma magyar vonatkozásaira is kitért, utalva az 1945 utáni időszak nehézségeire, buktatóira.

Az utolsó szekcióban *A Milánói Ediktum aktualitásának kérdése az egyházak mindennapjai és Európa kontextusában* cím alatt hangzottak el az előadások. FISCHL VILMOS, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtákosára a Milánói Ediktum aktualitását elemezte. Előadásában utalt arra, hogy a hitleri diktatúra a zsidósággal és a baloldallal való tragikus leszámolása mellett a kereszténységet is fenyegette. Majd a 20. századi magyar történelem kapcsán a kereszténység és a szabadság viszonyát taglalta, kitérve a kommunista diktatúra egyházakhoz való viszonyára. Mint rámutatott, a rendszer gyengülésével párhuzamosan a párttagok közül is egyre többen jöttek el templomba, hozták el a gyermekeiket keresztre. Előadását számos aktuálpolitikai utalás jellemezte, amelyek során védelmébe vette a 2011-ben elfogadott magyar Alaptörvény *Nemzeti hitvallását*, illetve támadta azokat, akik egyetértenek azzal a megfogalmazással, miszerint Magyarország vagy szabad, vagy keresztény lesz. Mint kifejtette, Gyurcsány Ferenc volt kormányfő ezzel a mondatával „ritka tájékozatlanságról tett tanúbizonyságot.”

TÖKÉCZKI LÁSZLÓ történész a tolerancia fogalmát körüljárva rámutatott, hogy a posztmodern kor tolerancia-fogalma álságos (ugyanilyen álságos fogalom a politikai korrektség is). A tolerancia sokszor negatív, közösségbomlasztó célok vonatkozásában jelenik meg, noha magának a toleranciának csak az értékek összefüggésében van értelme. Mint állította, a posztmodern tolerancia először a katolikus egyházba kötött bele, mert a

lényegbe akart belekötni. Korunk materialista toleranciája kényszerítő jellegű, felülről diktált, leginkább pedig bűnök és bűnösök védelmét szolgálja; ennek következtében a keresztények ma újra üldözöttek, folyamatos támadásoknak vannak kitéve. Ezért az előadó szerint a kereszténység feladata az, hogy értékelvű kritikát adjon a pénzelvű, materialista világgal szemben, és bemutassa a békés együttélés modelljét.

GONDA LÁSZLÓ református lelkész, egyetemi docens előadásában egyrészt Adolf von Harnack gondolatát idézte, aki szerint a kereszténység küldetése kiteljesedését hozta el a konstantini fordulat, másrészt viszont vannak olyan vélemények is, miszerint ez a krisztusi minőség elvesztését jelentette. Tény, hogy a keresztény Nyugat elterjesztette a keresztény vallást az egész Földön, de az 1970-es évektől a kereszténység súlypontja inkább a déli féltekére tevődött át. Eközben vallási reneszánsz tapasztalható az egész világon, ami azonban nemcsak a kereszténységet érinti. Az előadó szerint ma a kereszténység előtt három út áll: az első kísérlet a konstatini modell restaurálására, vagyis az állam és az oltár összefonódására; a második a fundamentalista keresztény izoláció útja, amely egy olyan világ ellen harcol, amelynek az ideje előbb-utóbb úgyis lejár; a harmadik pedig a kereszténység újrafelfedezése a nyugati korban, a posztmodern nyugati kontextusban is. Ez utóbbi szerint a kereszténység nem zárkózik be, de nem is kell, hogy túllépjen a saját keretein.

A konferenciát összegezve megállapítható, hogy a szervezők és az előadók törekedtek aktualizálni a Milánói Ediktum és a konstantini fordulat korunknak szóló üzenetét, irányt mutatva olyan vonatkozásban, hogy mit is tanulhatunk az 1700 évvel ezelőtt kibocsátott türelmi rendelet kapcsán. Az előadásokat hallgatva azonban maradt némi hiányérzet e sorok írójában. A teljes képhez ugyanis hozzátartozott volna annak kifejtése vagy legalább érzékeltetése, hogy valójában mit is hozott ez a fordulat Európa történelmében. Bár utalások történtek rá, több szót is megérdemelt volna az állam és egyház gördülékeny együttműködéséből, később összefonódásából következő, hosszú évszázadokon át tartó üldözések; valamint a más-ként gondolkodók megbélyegzésének bemutatása – és ebben a kereszténységnek máig ható a felelőssége. Noha a Milánói Ediktum lezárta a keresztényüldözések időszakát, megnyitott egy olyan korszakot, amelyben szinte elfelejtetté vált a kereszténység alapítójának, Jézus Krisztusnak és az apostoloknak a tanítása – és gyakorlati példája – az állam és egyház helyes viszonyáról, valamint a szabadság valódi, biblikus fogalmáról.

(ism.: Holló Péter)

